

Ο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ

§001 Ο ανθρώπινος λόγος διακρίνεται σε ενδιαθέτο, προφορικό και γραπτό:

§002 α) Ο ενδιαθέτος λόγος είναι λειτουργία νοητική. Αποτελείται από έννοιες, σκέψεις και συλλογισμούς, που δημιουργούνται μέσα μας είτε από εξωτερικούς ερεθισμούς πάνω στις αισθήσεις είτε συνειρμικά από παλαιότερους ερεθισμούς (τις λεγόμενες εντυπώσεις) είτε και από τα δύο. Ο ενδιαθέτος λόγος παραμένει κτήμα του προσώπου, στο οποίο δημιουργείται.

§003 β) Ο προφορικός λόγος είναι λειτουργία ηχητική, ακουστική. Είναι εξωτερίκευση του ενδιαθέτου με τη μορφή *φθόγγων* (< φθέγγομαι), οι οποίοι συναπαρτίζονται *συλλαβές*, *λέξεις* (< λέγω), *φράσεις* (< φράζω). Με τον προφορικό λόγο μεταδίδουμε τις ενδιαθέτες, ενδόμυχες σκέψεις μας ηχητικά σε ένα ή περισσότερα πρόσωπα, τα οποία κάποτε έπρεπε να είναι κοντά, ώστε να μπορέσουν να ακούσουν.

§004

Οι συλλαβές είναι μικρές ενότητες φθόγγων χωρίς εννοιολογικό περιεχόμενο. Οι *λέξεις* είναι μικρές ή μεγάλες ενότητες φθόγγων με εννοιολογικό περιεχόμενο. Με άλλα λόγια, οι λέξεις είναι εκφράσεις εννοιών του ενδιαθέτου λόγου και είναι δυνατό να αποτελούνται από μία ή περισσότερες συλλαβές (λέξεις μονοσύλλαβες, δισύλλαβες, τρισύλλαβες, πολυσύλλαβες).

§005 γ) Ο γραπτός λόγος είναι φαινόμενο οπτικό. Είναι αποτύπωση του προφορικού με τη βοήθεια ορισμένων ορατών σημείων ή συμβόλων, τα οποία ονομάζονται *στοιχεία* ή *γράμματα*. Κάθε γράμμα αποδίδει συμβατικά κάποιον φθόγγο του προφορικού λόγου. Στον γραπτό λόγο, συλλαβές και λέξεις ονομάζονται κατ' επέκταση οι ορατές αποτυπώσεις των συλλαβών και λέξεων του προφορικού. Με τον γραπτό λόγο επικοινωνούμε με πρόσωπα που δεν είναι κοντά μας όχι μόνο τοπικά, αλλά και χρονικά.

Η ΓΛΩΣΣΑ

§006 Το σύνολο των λέξεων και φράσεων που χρησιμοποιούνται για την προφορική και γραπτή συνεννόηση των ανθρώπων μεταξύ τους ονομάζεται **γλώσσα**. Κάθε λαός έχει κατά κανόνα τη δική του γλώσσα. Κάθε γλώσσα παρουσιάζει διαφοροποίηση **τοπική** (διάλεκτοι, ιδιώματα) ή **ταξική** (λαϊκή, λογοτεχνική, επιστημονική) και διαβάθμιση **χρονική** (λ.χ. Αρχαία, Κοινή, Μεσαιωνική, Νέα Ελληνική γλώσσα).

§007 Με την πάροδο του χρόνου είναι δυνατό ένα ιδίωμα ή μία διάλεκτος να γίνει εθνική γλώσσα ή ακόμα να διαδοθεί και σε άλλους λαούς. Η γλώσσα λ.χ. των κατοίκων του Λατίου, η **Λατινική**, έγινε σιγά σιγά γλώσσα ολόκληρης της Ιταλίας και αργότερα όλων σχεδόν των λαών της Δυτικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Από τις εντόπιες γλώσσες άλλες εξαφάνισαν ή αφομοίωσαν τελείως (Νεολατινικές γλώσσες: Ιταλική, Γαλλική, Ισπανική, Ρουμανική κ.ά.), σ' άλλες επέδρασε λίγο ή πολύ δανείζοντας λέξεις και φράσεις (λ.χ. στην Ελληνική και τη Γερμανική). Αλλά και η ίδια δεν έμεινε αλώβητη: πήρε πλήθος γλωσσικά στοιχεία από τις γλώσσες των υποταγμένων λαών, προπάντων όμως από την Ελληνική, στην οποία είχαν γραφεί και μεταδίδονταν ακόμα προφορικά τα επιτεύγματα ενός ανώτερου πνευματικού πολιτισμού.

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ

§008 Οι φθόγγοι, τους οποίους μπορούν να παραγάγουν τα φωνητικά όργανα του ανθρώπου, είναι πάρα πολλοί. Από αυτούς όμως κάθε γλώσσα χρησιμοποιεί περιορισμένο αριθμό: η μία γλώσσα περισσότερους και η άλλη λιγότερους, φωνηεντικούς ή συμφωνικούς. Μερικοί φθόγγοι είναι δυνατό να χρησιμοποιούνται από μία μόνο γλώσσα, ακόμα και σε μία ορισμένη χρονική της περίοδο και σε μία ορισμένη διάλεκτο. Δηλαδή οι φθόγγοι είναι δυνατό να μεταβάλλονται λίγο ή πολύ με την πάροδο του χρόνου και στην ίδια ακόμα γλώσσα. Αυτό σημαίνει πως είναι δύσκολο (σε μερικές περιπτώσεις ακατόρθωτο) να εξακριβώσουμε το είδος και την ποιότητα των φθόγων παλαιών περιόδων μιας γλώσσας, ιδίως μάλιστα όταν η γλώσσα αυτή έχει υποστεί μεγάλες φωνητικές αλλοιώσεις.

§009 Στην περίπτωση της Α τα συγγράμματα των αρχαίων Γραμματικών, η συγκριτική εξέταση της αλλοίωσης των φθόγων στις ΝΑ γλώσσες, η εξέταση του είδους των ορθογραφικών σφαλμάτων στις επιγραφές και στους χειρόγραφους κώδικες των διαφόρων εποχών μας βοηθούν να καθορίσουμε (άν όχι με απόλυτη ακρίβεια, πάντως με μεγάλη προσέγγιση) το

είδος και την ποιότητα των φθόγγων της Λατινικής της κλασσικής εποχής και των άλλων περιόδων.

ΦΩΝΗΕΝΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΑ

§010 Οι φθόγγοι διακρίνονται σε φωνήεντα και σε σύμφωνα.

§011 α) Τα φωνήεντα παράγονται απ' ευθείας από τις φωνητικές χορδές με το στόμα ανοιχτό ή μισάνοιχτο. Είναι ήχοι μουσικοί, λαρυγγοστοματικοί, που διαφοροποιούνται από τη θέση που παίρνει η γλώσσα και από τον τρόπο που ανοίγουν τα χείλη.

§012 Τα φωνήεντα της Λ είναι: a, e, i, o, u, (y).

§013 Όλα είναι *δίχρονα*, δηλαδή σ' ορισμένες συλλαβές η προφορά τους διαρκεί περισσότερο χρόνο και τότε είναι:

- **μακρόχρονα** ή **μακρά**: ā, ē, ī, ō, ū, (ȳ),
ενώ σ' άλλες συλλαβές η προφορά τους διαρκεί λιγότερο χρόνο και τότε είναι:
- **βραχύχρονα** ή **βραχέα**: ă, ĕ, ĭ, ȝ, ŭ, (ȳ).

§014 Συμβατικά έχει γίνει δεκτό ότι ένα μακρό φωνήεν έχει διπλάσια διάρκεια προφοράς από ένα βραχύ (– = υ υ).

§015 Μια ευθεία γραμμή ή παύλα (–) πάνω από το φωνήεν δηλώνει τη μακρότητα, μια καμπύλη γραμμή (υ) πάνω απ' αυτό τη βραχύτητα. Στη λέξη *pātēr* (=ΑΕ πατήρ) το φωνήεν a είναι βραχύ, στη λ. *mātēr* (ΑΕ μήτηρ) το φωνήεν a είναι μακρό. Στη λ. *Hōmērŭs* (= ΑΕ Όμηρος) τα φωνήεντα o και u είναι βραχέα, το φωνήεν e είναι μακρό.

§016 Διάκριση σε μακρόχρονα και βραχύχρονα φωνήεντα, που γινόνταν και στην ΑΕ, δεν υφίσταται πλέον στη ΝΕ. Κατά συνέπεια, όταν απαγγέλλουμε λατινικά κείμενα, δεν κάνουμε καμιά διάκριση ανάμεσα σε μακρά και βραχέα: όλα τα προφέρουμε αδιάκριτα ως βραχέα, πράγμα που μπορεί βέβαια να μην επηρεάζει τη γραπτή αποτύπωση του Λ λόγου, δημιουργεί όμως σοβαρά προβλήματα στην ακουστική εντύπωση που πρέπει να προκαλεί ο ποιητικός λόγος. Αλλά γι' αυτά θα πούμε περισσότερα παρακάτω.

§017 β) Τα **σύμφωνα** παράγονται από την αντίσταση, την οποία βρίσκει ο πνευμονικός αέρας, σε κάποιο σημείο της στοματικής ή/και της ρινικής κοιλότητας.

§018 Τα σύμφωνα της Λ, ανάλογα με τη διάρκεια και την ποιότητα του ήχου, διακρίνονται σε:

- **άφωνα:** k-g, p-b, t-d, και
- **ημίφωνα:** $\underset{\sim}{i}=j$, $\underset{\sim}{u}=v$, f, s, m, n, l, r.

§019 Τα **άφωνα**, ανάλογα με το βαθμό της ηχηρότητάς τους, διακρίνονται σε:

- **άηχα** ή **ψιλά:** k, p, t και
- **ηχηρά** ή **μέσα:** g, b, d.

§020 Ανάλογα πάλι με το σημείο, όπου ο αέρας βρίσκει αντίσταση, τα άφωνα διακρίνονται σε:

- **ουρανικά:** k, g,
- **χειλικά:** p, b και
- **οδοντικά:** t, d.

§021 Από τα **ημίφωνα:**

- το m και το n, επειδή συμμετέχει και η μύτη, ονομάζονται **ρινικά** ή **έρρινα**.
- το l και το r, επειδή κατά την προφορά τους δίνουν την ακουστική εντύπωση νερού που ρέει, λέγονται **υγρά**,
- το s λέγεται **συριστικό**.

§022 Το H-h δεν είναι φθόγγος, αλλά καθαρή εκπνοή πνευμόνικου αέρα που δεν συναντά πουθενά αντίσταση.

§023 Οι συμφωνικοί φθόγγοι θ και χ της NE δεν υπήρχαν στην ΚΛ.

§024 Όλοι οι άνθρωποι έχουν την ίδια διάπλαση φωνητικών οργάνων, με τη διαφορά ότι εκείνοι, που μιλούν μία μόνο γλώσσα, έχουν συνηθίσει να προφέρουν εύκολα τους φθόγγους της μητρικής τους γλώσσας. Ωστόσο, με κάποια εξάσκηση, θα μπορούσε κανείς να προφέρει ικανοποιητικά φθόγγους τελείως ασυνήθιστους στη δική του γλώσσα.

§025 Στη NE, αν εξαιρέσουμε το γεγονός ότι δεν γίνεται διάκριση σε μακρόχρονα και βραχύχρονα φωνήεντα – πράγμα που από μόνο του φυσικά συνιστά σημαντική διαφορά – κανένας φθόγγος της Λ δεν είναι άγνωστος. Συνεπώς, αρκεί να μάθει κανείς τη φωνητική σημασία των γραμμάτων της

Λατινικής και με μια μικρή προσπάθεια θα μπορεί να προφέρει ορθά όλους τους φθόγγους της.

ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΓΡΑΦΗ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

§026 Το σύνολο των ορατών σημείων ή συμβόλων, τα οποία ονομάζονται γράμματα και με τα οποία αποδίδονται γραπτώς οι φθόγγοι, αποτελεί το αλφάβητο μιας γλώσσας. Όπως οι φθόγγοι, έτσι και τα γράμματα που τους αποδίδουν έχουν τη δική τους ιστορία, δηλαδή κι αυτά με την πάροδο του χρόνου μεταβάλλονται (τροποποιούνται ή αντικαθίστανται).

§027 Ιδανικός τρόπος γραπτής αποτύπωσης των φθόγγων είναι, αν ο κάθε φθόγγος αποδίδεται με ένα ιδιαίτερο γράμμα και αν το κάθε γράμμα αποδίδει έναν ιδιαίτερο φθόγγο. Στην περίπτωση αυτή θα υπήρχε φωνητικό αλφάβητο και φωνητική γραφή. Όμως, για λόγους ιστορικούς, το πράγμα αυτό δεν παρατηρείται σχεδόν σε καμιά από τις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες, που όλες έχουν ιστορικό αλφάβητο και ιστορική γραφή.

Ιδιομορφίες της Νέας Ελληνικής

§028 Στη ΝΕ αποδίδουμε τον ίδιο φθόγγο με πολλά και διάφορα γράμματα ή ακόμα και συμπλέγματα γραμμάτων:

- τον φθόγγο (i) με η, ι, υ, ει, οι, υι,
- τον φθόγγο (e) με ε, αι,
- τον φθόγγο (o) με ο, ω,
- τον φθόγγο (s) με σ, ς.

§029 Δεν έχουμε ιδιαίτερα γράμματα για απλούς φθόγγους, όπως είναι οι φθόγγοι: (u), (b), (d), (g), και τους αποδίδουμε με δύο γράμματα: ου, μπ, ντ, γκ ή γγ, τα οποία διατηρούν σε πολλές λέξεις την ιδιαίτερή τους φωνητική σημασία ή αποδίδουν και κάτι περισσότερο:

- μπαίνω = βένω, αλλά και σύμπτωμα = σύμ-πτωμα και αμπέλι = αμ-βέλι,
- ντροπή = δροπή, αλλά και κάντε = κάν-τε και πέντε = πέν-δε.

§030 Επίσης έχουμε ιδιαίτερο γράμμα για την απόδοση δύο φθόγγων, ενώ θα μπορούσαμε να αποδώσουμε με το δικό του γράμμα τον καθένα:

- ξ = κ+σ και ψ = π+σ,

κι απεναντίας γράφουμε με δύο όμοια γράμματα τον ίδιο απλό φθόγγο

- άλλος, γράμμα, περιττός.

§031 Ακόμα πιο περίπλοκα: το ίδιο γράμμα στο ίδιο σύμπλεγμα έχει φωνητική σημασία δύο διαφορετικών φθόγγων, οι οποίοι θα μπορούσαν να αποδοθούν με το δικό του γράμμα ο καθένας. Έτσι, το υ στο σύμπλεγμα αυ και ευ έχει τη φωνητική σημασία:

- άλλοτε του β: αύριο, ευγενής, και
- άλλοτε του φ: αυτός, ευχάριστος.